

magáénak vallva, szélesebb területen igyekszik megvalósítani azokat a nemes eszméket, amelyek a Néprajzi Társaságot alapító tudósokat és hazafiakat is fűtötték.

Ez a honismereti mozgalom köszönti most a centenáriumát ünneplő Magyar Néprajzi Társaságot.

Halász Péter

IRODALOM: *Bartucz Lajos* ügyvezető elnök beszámolója a Magyar Néprajzi Társaság 50 esztendejéről. *Ethnographia*, 1940. 1. 8–15. old.; *Jókai Mór* üdvözlő beszéde a társaság alakuló közgyűlésén. *Ethn.* 1890. 1. 7–9. old.; *Hunfalvy Pál*: Elnöki megnyitó. *Ethn.* 1890. 1. 2–7. old.; *Kósa László*: A magyar néprajz tudománytörténete. Gondolat. 1989.; Hetvenéves a Magyar Néprajzi Társaság. *Ethn.* 1959. 4. 529–562. old.; *Voigt Vilmos*: A kilencvenesztendős Magyar Néprajzi Társaság. *Ethn.* 1980. 3–4. 443–451. old.

Sebestyén Gyula (1864–1946)

A Balaton-felvidék egyik legkiterjedtebb nemzetsége volt a Sebestyén nemzetség, amelynek népes tagjai a XVI. századtól ismertek Veszprém megyében. A protestánsá lett nemzetséget Padányi Bíró Márton püspök szórta szét a XVIII. században, így kerültek tagjai a Balaton-mellékre és Komárom megyébe. Ebből az ismert, nagy nemzetségből született a hétgyermekes Sebestyén Gábor református lelkész és Asztalos Eszter első gyermekeként Gyula, 1864. március 7-én.

A gondos családi környezetből, a szentantalfai református parókiáról elindulva tette meg azt a magasan ívelő pályát, amely az MTA levelező tagjainak sorába, a Magyar Néprajzi Társaság elnöki tisztebe vitte, nagyszámú tudományos munka szerzőjeként és az önkéntes gyűjtőmozgalom megalapítójaként.

Iskoláit Veszprémben, Pozsonyban és Debrecenben végezte, már érettségizőként kitűnően beszélve németül és latinul. A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemre beiratkozva Gyulai, Heinrich, Beöthy és Budenz tanítványaként magyar és német irodalmat, nyelvészetet, esztétikát és magyar östörténetet hallgatott. Felsőbb évesként modern filológiai szeminárium szervezésével bízták meg. 1893-ban befejezte egyetemi tanulmányait, s a Nemzeti Múzeum könyvtárába került, ahol már 1889-től gyakornokként tevékenykedett. 1894-ben feleségül vette a kecskeméti származású Varga Etelkát. Házasságukból 1895–1899 között három gyermek született. Leszármazottaiból ma Balatonfüreden is élnek: unokája és egy dédunokája.

1898-ban nyugat-európai könyvtárakat keresett fel magyar írásbeli emlékek után kutatva. 1901-ben nyújtotta be doktori értekezését Adalékok a középkori énekmondók történetéhez címmel. Ugyanezen évben nevezték ki a Magyar Nemzeti Múzeum őrévé. 1904-ben újabb európai könyvtárakat keresett fel, ahol a katalóguskészítés módszereit tanulmányozta, de gondja volt az itt őrzött Corvinák leírására is. 1905-től igazgató őr lett, s ugyanezen esztendőben A magyar honfoglalás mondái című munkájával elnyerte az MTA levelező, s a Kisfaludy Társaság rendes tagságát.

Sebestyén Gyula tudományos munkásságának legaktívabb, pontosabban igazán aktív korszaka: az 1890-es évek végétől 1920-ig terjedő időszak volt. Személyét a folklórkutatás és gyűjtésszervezés apostola címmel illelhetnénk.

A folklór iránti érdeklődése korán, pozsonyi diákévei alatt jelentkezett. Először csak népdalokat jegyzett le, majd egyetemi hallgatóként Zala megye népköltészetének összegyűjtését kezdte meg, felfigyelve az idegenben katonáskodók verses leveleire. 1897-től négy évig gyűjtötte a regösénekek minden előforduló változatát négy dunántúli és egy erdélyi megye 179 községben. Helyszíni munkáját hirlapi felhívásokkal segítette, elindítva ezzel később kibontakozó szervezőmunkájának eredményét, az önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalmat. E kutatások eredményeként született meg kétkötetes munkája: A regösök (Bp., 1902.) és a Regös-énekek (Bp., 1902.).

Sebestyén Gyulát egész életében a magyarság eredete, östörténete foglalkoztatta. Így jutott el a székelység eredetének kérdéséhez is, amelyről azt vallotta, hogy a hun–magyar mondavilág értelmezésének itt keresendő a nyitja. Mellette a hun–avar–magyar kapcsolato-

kat is vizsgálta. E meghatározó érdeklődésének köszönhető a magyar rovásírás emlékeinek és párhuzamainak összegyűjtése, elemző tanulmánnyal ellátott közzététele: *Rovás és rovásírás* (Bp., 1909.), *A magyar rovásírás hiteles emlékei* (Bp., 1915).

A Dunántúl néprajzi feltárásához a Magyar Népköltési Gyűjtemény VIII. kötetével járult hozzá 1906-ban (Dunántúli gyűjtés). Ez a Dunántúl szellemi műveltségét összefoglaló kötet, több mint fele balladákat, dalokat, románcokat tartalmaz. Mellettük a jeles napokhoz fűződő népszokások költészetét is közölte. Kutatási eredményei közül figyelemre méltók a bábtáncoltató betlehemezéssel kapcsolatos megállapításai. Felfigyelt a misztériumjátékok és iskoladramák kapcsolatára is.

A népköltészet tanulmányozását azért tartotta fontosnak, hogy általa a nép lírai alkotóereje teljes valóságában ismertté váljon. Hangsúlyozta, hogy az adatok összegyűjtése csak az első lépés, amellyel a kutató nem elégedhet meg, további elemzést kell végeznie, megállapítva az eredetit és az átvételt: vagyis a leíró néprajz mellett az elemző néprajz fontosságát hangsúlyozta, különös gondot fordítva az etnikus sajátosságok megállapítására, a népköltészet és műköltészet kapcsolatának felfedezésére. A balladákat elemezve megállapította, hogy gondolatritmusuk tömör, drámai előadásuk a magyarság teljes balladaanyagát jellemezte, amelyet legtovább a székelység őrzött meg. Azóta ismertté vált a moldvai magyarok balladakincse, valamint a székelyföldi (háromszéki, ma Kovászna m.) cigánység által megőrzött magyar népballadaanyag is.

Vizsgálódásai során Sebestyén Gyula felfigyelt a népi kultúra jelenségeinek történeti adatokkal való összefüggésére. Ez készítette a váradi tüzesvaspróba lajstromok (1208–1235) tanulmányozására. Érdeklődése és vizsgálata a néphit, népszokások és népköltészet teljes területére kiterjedt. Rendkívül fontosnak tartotta az elemzésben az etnikai szempontokat, amely jegyek megállapítása szerint a szójátékokban a legszembetűnőbbek. Figyelemre méltó a téli és tavaszi népszokások vizsgálata, amelyben nemcsak az eredet kérdéseiig jutott el, hanem vázolta a kopás, keveredés és pusztulás folyamatát is.

Munkássága során mindvégig különös figyelmet fordított az összehasonlító vizsgálatokra, az interetnikus kapcsolatok feltárására, hangsúlyozva a tematikus kutatások fontosságát. *Diószegi Vilmos* megállapítása szerint *Sebestyén Gyula ugyanazt végezte el a folklórkutatás terén, mint Jankó János az anyagi kultúra kutatásában*.

Bár Sebestyén Gyula ízig-vérig folklorista volt, nem szabad megfélemlíteni a tárgyi néprajzi emlékek összegyűjtésében kifejtett munkájáról sem. A század elején még élő viseletek összegyűjtése céljából felkereste a veszprémi, pápai és Pápa környéki vásárokat. Ő szerezte a mai Néprajzi Múzeum egyik Luca-székét is Győrszabadhegyről a meglévő váli mellé. De a társadalomnéprajzi vizsgálat sem volt idegen számára. A néprajztudomány bármely területén tevékenykedve, a néprajzkutatás elsődleges és legfontosabb feladatának a terepmunkát tartotta. A helyszíni gyűjtések legfőbb támogatója volt. Segítségét élvezte *Szinte Gábor*, *Garay Ákos*, *Bartucz Lajos*, *Györffy István*, *Mészáros Gyula*, de még *Bartók Béla* és *Kodály Zoltán* is. Támogatásával indulhatott kutatóútjára *Princz Gyula*, *Báthory Ferenc*, *Barátosi Balogh Benedek*. 1898–1918-ig az Ethnographia társ- majd önálló szerkesztőjeként kezdte meg a néphit- és népszokásgyűjtések rendszeres közlését, s növelte meg a folyóirat terjedelmét tíz ívvel, ami Jankó János hathatós közreműködésével a Néprajzi Értesítő megindítására adott lehetőséget.

Már 1892-től a Néprajzi Társaság választmányában tevékenykedett. 1897-ben a Társaság főtíkára lett, 1911-ben alelnöke, 1917-ben elnöke, 1920-tól pedig tiszteleti tagja. Tudomány-szervező munkája összefonódott a Néprajzi Társasággal, kiemelkedő tevékenységet fejtve ki keretein belül.

Nagy tervei között szerepelt egy dunántúli központi múzeum és egy szabadtéri néprajzi múzeum létrehozása. Az előzőre Keszthelyt tartotta legalkalmasabbnak, hangsúlyozva, hogy a Dunántúl változatos népi építészetének bemutatását kell itt megvalósítani. A magyar skanzen a fővárosban kívánta létrehozni, 1919-ben komoly tárgyalásokat is folytatva ez ügyben.

Folklórkutatásai mellett munkásságának másik legjelentősebb, maig ható, megállapításai-ban ma is helytálló területe a *gyűjtésszervezés*, a magyar nyelvterület néphagyománykincsének teljes feltárásáért folytatott tevékenysége, meggyőző, érvelő munkája. Az intenzív terepmunka végzése és szorgalmazása közben döbönt rá arra, hogy a magyar néphagyománykincs és a hazai nemzetiségek hagyományainak összegyűjtésére egy ember kevés. Ez az óriási vállalkozás egyedül még a szakemberek bevonásával sem végezhető el, szükség van a

néprajzkutatás önkéntes munkásainak bekapcsolódására is. Gyűjtési felhívásait az Ethnographiában tette közzé.

1907-ben finn, svéd, norvég, német és dán tudósok megalapították a Folklórkutatók Szövetségét, a Folklor Fellows-t, a népköltészet, népzene, néphit és népszokások emlékeinek megmentésére, s az anyag tudományos feldolgozás számára való közzétételére. A skandináv kutatók a magyarokat is szeretnék volna megnyerni az ügynek, amelyre ekkor még nem volt lehetőség. Újabb érdeklődésre és biztatásra 1912-ben megalakult a Folklor Fellows magyar osztálya, Sebestyén Gyula elnökletével. A Szövetség célja az volt, hogy először a magyar, majd a nemzetiségi kutatók képzésével és bevonásával a nemzetiségek hagyománykincsét is teljességében felgyűjtse, a teljes anyagot azonos módon tegye hozzáférhetővé a magyar és külföldi kutatók számára, ugyanakkor a külföldön kéziratban meglevő és megjelent folklóranyag hozzáférhetővé váljon nemcsak a külföldön, hanem a hazai kutatók számára is. A Folklórkutatók Szövetségének munkájáról, a magyar osztály országos gyűjtésének tervezett programjáról az Ethnographiában 1908-ban Katona Lajos, 1912-ben pedig Sebestyén Gyula és Bán Aladár is beszámoltak.

A kiterjedt helyszíni gyűjtések elindításakor Sebestyén Gyula munkatársaival együtt a gyűjtött anyagot betűhív lejegyzésének és több adatközlő megkérdezésének szükségességét emelte ki, felhívta a figyelmet a lejegyzést végző és az adatszolgáltató személyi adatainak pontos feltüntetésére. Mindezek ma is útmutatások, módszertani tájékoztatások a néprajzi terepmunkát végző önkéntes gyűjtők számára.

A gyűjtőmunkát anyagilag és erkölcsileg a Magyar Nemzeti Múzeum, a Kisfaludy Társaság és a Magyar Néprajzi Társaság, valamint magánszemélyek, kisebb intézmények támogatták. Sebestyén Gyula a vállalkozást nemzetközi jelentőségűnek tartotta. Elképzelése szerint a gyűjtések kiadási joga a Kisfaludy Társaságot illette volna, a kéziratanyag pedig szakkönyvtárral kiegészítve a Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára Kézirattárában kellett kerülnön, amelyből külön folklórosztályt kívánt szervezni. Erre 1916-ban reális lehetősége volt, hisz a Nemzeti Múzeum osztályigazgatója lett, azonban a háború megakadályozta a terv megvalósulását. Csaknem 25 esztendő telt el, amíg létrejött az Ethnológiai Adattár.

A gyűjtőtevékenység eredményesebbé tételére vidéki vándorgyűléseket tartottak rendszeresen. Ezeknek és a felhívásoknak eredményeképpen alakultak meg a vidéki gyűjtőszövetségek. A gyűjtőmozgalomba bekapcsolódtak szellemi irányítását Sebestyén Gyula végezte. Elsősorban a fő- és középiskolai tanárookra, a néptanítókra és az érettebb tanulóifjúságra számítottak a munkában. Minden gyűjtőszövetség megalakulását a helyszínen tartott előadás előzte meg. Az első gyűjtőszövetség Sárospatakon és Egerben jött létre, ahonnan 53, egész kötetet kitevő gyűjteményt küldtek be. 1913-ban Pápan, Szegeden, Kecskeméten, majd Komáromban, Győrött, Kaposvárott, Csurgón, Csáktornyán, Kisújszálláson, Nagyszalontán, Gyulán, Kassán születtek gyűjtőszövetségek. A szervezésbe a Magyar Gazdaszövetség és a vidéki Széchényi Szövetség is bekapcsolódott. A vártnál is nagyobb érdeklődés és az intenzív szervezőmunka eredményeként 14 városban 41 fő- és középiskola, 2 néptanítói testület állt készen a munka végzésére. Sebestyén Gyulának köszönhető Szendrey Zsigmond és Ákos bekapcsolódása is a folklórkutatásba.

A skandináv országok példájára a gyűjtők segítségével szerkesztették meg és tették közzé a *Tájékoztatót*, amely a Tudnivalók, A gyűjtés módja, A gyűjtők kérdőíve című fejezetekből állt. Sebestyén Gyula legfontosabbnak az emberélet fordulójának és a jeles napok szokásainak, a népszokások költészetének, a különféle, munkaalkalmakhoz kapcsolódó szokásoknak és a jogi népszokásoknak összegyűjtését tartotta, ezekre hívta fel elsősorban a gyűjtők figyelmét, a munkához tömören megfogalmazott útmutatást adva. Az érdeklődés óriási volt, a *Tájékoztató* 11 ezer példányban fogyott el. Tulajdonképpen ekkor kapott új lendületet és bontakozott ki igazán az önkéntes gyűjtőmozgalom, megmutatva a benne rejlő erőt. A mozgalom tagjainak áldozatossága, s változatlanul élő ereje egyik fő támasza napjainkban is a néprajzi gyűjtőmunkának, kutatásnak. Méltán jutalmazza a Magyar Néprajzi Társaság önkéntes munkásainak legjobbjait *Sebestyén Gyula Emlékéremmel*. Elmondható, hogy ez az önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalom ma is nagyszámú hívet mondhat magáénak. Ébrentartásában jelentős szerepet vállalt később *Morvay Péter*, aki korán, már veszprémi gyakornokként felismerte e tevékenység hatékonyságát és jelentőségét.

A század elején a gyűjtések egyre szélesebb körűvé válásával, gyűjtőszövetségek alakulásával a gyűjtők szerény megjutalmazása, a pályadíjak biztosítása, a kéziratok elhelyezése, a

legkiválóbb gyűjtemények megjelentetése, s a teljes anyag hozzáférhetővé tétele fokozódó gondokat jelentett a szervező-irányítók számára. A munka hathatós támogatásának érdekében írta meg Sebestyén Gyula négy emlékiratát (Négy emlékirat a hazai néphagyomány emlékeinek gyűjtése tárgyában. Bp., 1914.), ami megjelent az *Ethnographia* 1914. évi kötetében is.

Első emlékiratát a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez intézte. Benne a teljes magyar néphagyománykincs összegyűjtésének fontosságát, a Folklor Fellows magyar osztálya tevékenységének időszerűségét hangsúlyozva áttekintést adott a Kisfaludy Társaság által irányított és közreadott népköltési gyűjtésekről, amelyek az irányításból következően a néphagyománynak csak egyetlen területére terjedtek ki. Finn példákkal igazolta, hogy a nemzeti kultúra legfőbb bizonyítékai a néphagyományok, hangsúlyozva ezzel a magyar vállalkozás fontosságát, amely nemcsak nemzeti, hanem nemzetközi tudományos töké is.

Vázolta addigi tevékenységüket, kiemelve lehetőségeiket, rámutatva a munka korlátozott voltára, amelynek okai a szűkös anyagiakban keresendők. Az intézmények és magánszemélyek legönzetlenebb támogatásával 6–7 esztendőre volt szükség a gyűjtés elvégzéséhez. Pillanatnyi anyagi helyzetük azonban nem tette lehetővé a diákok és tanítók terepmunkájának honorálását. A valóság ennél is szomorúbb volt: az anyagi fedezet, beleértve a könyvjutalmakat is, elfogyott, ezek hiányában pedig a további munka lehetetlen volt.

Terveik ismertetése után a néphagyományok megmentésének fontosságát hangsúlyozva aggodalommal állapította meg, hogy a néphagyomány generációkhoz kötött emlékeinek elpusztulásával a magyar művelődés részei semmisülnek meg. Ilyen indokok alapján kérte a miniszter erkölcsi és anyagi támogatását, hat esztendőre évi 10 ezer koronát, amely szerény pályadíjak kifizetésére lehetett volna elegendő a gyűjtési kedv ébrentartására.

Második emlékiratát a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatójához írta. Benne megemlékezett az igazgató hathatós támogatásáról, amellyel lehetővé tette a szerzőnek külföldi tanulmányútjait, a skandináv államok folklórgyűjteményeinek helyszíni tanulmányozását. Hangsúlyozta, hogy a hazai folklórgyűjtemény anyagi fedezet hiányában nem válhat önállóvá, hozzáférhetőségének egyetlen lehetősége a Nemzeti Múzeumba való elhelyezése. Az anyag nyilvántartására és használatára vonatkozóan módszertani útmutatást is megfogalmazott (cédulázás, gyarapodási napló, betűrendes katalógus, műfaji jegyek alapján csoportosítás). Hangsúlyozta, hogy a folklórlétségek elemzéséhez nem elegendő csak a gyűjtött anyag ismerete, megfelelő könyvtár is szükség van. A kéziratát a könyvtártól elválaszthatatlannak tartotta. Felhívta a figyelmet a tudomány előrehaladásával jelentkező kihívásokra, s a rájuk adandó válaszok elkerülhetetlenségére: ez esetben új intézmény életrehívásának szükségességére, amellyel a magyarságnak az európai nemzetek sorában biztosítanak helyet, európai szintre emelve tudományos életét.

A harmadik emlékirat címzettje a Kisfaludy Társaság volt, mint a magyar néphagyománygyűjtés legfőbb támogatója. A legnagyobb elismeréssel adózott a szerző a társaság által szervezett kiterjedt gyűjtőmunkának, ezek megjelentetésének, azonban meg kellett állapítania, hogy 1912-re már nem állt elegendő kiadható anyag rendelkezésre. Megjelentetésre alkalmas gyűjtemények létrehozásához megfelelő gyűjtőkre volt szükség, akiktől folyamatos, színvonalas munkát csak anyagi ösztönzéssel lehetett várni. Ezt elérve, úgy vélte, a hivatásos kutatóknak lehetőségük lesz a válogatásra, a legalaposabb gyűjtések megjelentetésére. Felhívta a figyelmet arra, hogy korábbi gyűjtemények elkallódtak, ezért van szükség a teljes néphagyománykincs feltárására és a gyűjtemény egészének nyilvántartására. Ez a munka azonban már meghaladta a Kisfaludy Társaság lehetőségeit, amelynek tagjaitól idegen volt az elemző folklorista szemlélet. Ezért a Folklor Fellows magyar osztálya vállalkozott ennek elvégzésére. A rendszeres gyűjtés érdekében kérte a társaságot egy állandó folklórbizottság létrehozására, amelynek feladatát a gyűjtések irányításában való részvételben határozta meg, valamint a gyűjtéseket közreadó kötetek kiadásának támogatásában. Ez a leglényegesebb pontja az emlékiratnak.

A negyedik emlékiratot a Magyar Néprajzi Társasághoz nyújtotta be. Ebben vázlatosan elemezte a szakosítályok tevékenységének és a magyar néprajzkutatásnak addigi eredményeit. Hangsúlyozta a folklórkutatások hiányosságát, amelynek felszámolására a Folklor Fellows magyar szakosztályának létrejöttével megvan a remény. Köszönetet mondott a Társaságnak támogatásáért, további segítséget kérve, hangsúlyozva a mellérendeltségi alapon való kapcsolat szükségességét.

A négy emlékirat egymásba kapcsolódó, egymást kiegészítő egység. Együttesen jelölték ki a magyar néprajztudomány előtt álló feladatokat, meghatározva a megvalósításukhoz szükséges személyi és dologi feltételeket. Egyik sem maradt hatástalan. 1916-ban már egy európai színvonalú tudományos intézet megerősítésének lehetősége is felsejlett, a háború és az ország összeomlása azonban megghiúsította realizálását.

1919-ben Sebestyén Gyula aktív tudományszervezői és tudományos kutatói korszaka lezárult. Korai nyugdíjazásával tudósi tevékenysége megszakadt. Szepezdre vonult vissza, ahol élete végéig csak a művészekhez fűződő baráti kapcsolatokat és az elhunyt magyar irodalmárok emlékeit ápolta. Zárkózott életének két szenvedélye maradt: a szőlészet és a horgászat. Szellemi és fizikai frissességét haláláig megőrizte. A II. világháború okozta izgalmak megviselték idegrendszerét. Combnyaktörést szenvedve a 82 esztendőes tudós többet nem tudott lábra állni. 1946. február 12-én elhunyt. Sirja a köveskáli református temetőben található.

S. Lackovits Emőke